

О. С. Бондар, І. Г. Братішко, Є. І. Буряк, О. М. Варченко, С. А. Гаркуша, Н. В. Гнєшєва, Л. Ю. Гудзинська, Т. О. Гуренко, С. І. Дем'яненко, С. І. Дерев'янюк, Л. І. Дідковська, О. О. Довжик, Р. М. Захарчин, О. В. Калініченко, Г. І. Ковток, А. А. Костякова, Д. Ю. Кретов, Д. Ф. Крисанов, С. О. Кучеркова, М. Л. Лапішко, А. В. Литвиненко, М. М. Матюшко, С. М. Мильніченко, М. Л. Павлишин, Ю. В. Поздняков, О. М. Пригодюк, О. А. Руденко, Н. Л. Сапельнікова, Л. А. Сахно, М. М. Свердан, Т. Л. Слюніна, О. В. Ткаченко, І. П. Фоміченко, Ю. В. Хорошун, О. Ю. Червак-Смерічко, В. О. Шашко, А. О. Шмарова, Н. О. Шпак, О. А. Шуст

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

Колективна монографія

Полтава
2023

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

Колективна монографія

**Полтава
2023**

УДК 338.1

Рекомендовано до друку вченою радою
Центру фінансово-економічних наукових досліджень
(Протокол № 98-1 від 20.01.2023 р.)

Рецензенти:

А. М. Колосов – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка».

В. І. Чобіток – доктор економічних наук, професор, в. о. завідувача кафедри маркетингу та торговельного підприємництва, Українська інженерно-педагогічна академія.

Сучасний стан та перспективи економічного розвитку України: теорія, методологія, практика : колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП «Астрая», 2023. 225 с.

У колективній монографії викладено особливості управління національною економікою. Висвітлені питання обліку, аналізу і аудиту діяльності підприємств. Визначено основні ризики, що зумовлюють кризи на підприємствах малого бізнесу. Проаналізовано темпи зростання обсягів наданих кредитів банківською системою України. Викладено особливості управління економічною діяльністю підприємств. Проаналізовано сучасні аспекти ефективності діяльності підприємств.

Jel A31, B41, L10, L16, L19, L23, M11, M20, M31, M41, M42, O13, Q13

Current state and prospects of economic development of Ukraine: theory, methodology, practice : a collective monograph / Collective of authors. Poltava: PC «Astraya», 2023. 225 p.

The collective monograph outlines the features of the management of the national economy. Issues of accounting, analysis and audit of enterprise activity are covered. The main risks causing crises in small businesses are identified. The growth rates of the volumes of loans provided by the banking system of Ukraine were analyzed. The features of managing the economic activity of enterprises are outlined. Modern aspects of the efficiency of enterprises are analyzed.

ISBN 978-617-7915-95-8

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
------------------------	---

РОЗДІЛ 1. СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

1.1. Теоретичні аспекти циклічності розвитку національної економіки (Калініченко О. В.)	7
1.2. Чинники формування і використання тактичних інструментів економічного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції (Шпак Н. О., Ковток Г. І.).....	11
1.3. Інфляційна складова у різних типах ринкових структурах (Литвиненко А. В.).....	17
1.4. Ділове середовище України в контексті цивілізаційних цінностей, інноваційного прогресу та регіональних особливостей відновлення (Руденко О. А., Мильніченко С. М., Хорошун Ю. В.)	22
1.5. Динаміка аграрного сектора України у довоєнний та повоєнний періоди (Шуст О. А., Варченко О. М., Крисанов Д. Ф.)	28

РОЗДІЛ 2. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

2.1. Виведення неплатоспроможних банків з ринку в умовах воєнного періоду: аналіз законодавства (Гудзинська Л. Ю.).....	41
2.2. Якості кредитного менеджменту у банках України: оцінка та шляхи підвищення (Кретов Д. Ю.)	45
2.3. Економіка та оподаткування багатства (Свердан М. М.).....	63

РОЗДІЛ 3. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ, МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ

3.1. Макроекономічний аналіз запасів на підприємствах України (Слюніна Т. Л., Матюшко М. М.)	70
3.2. Аграрний менеджмент як чинник підвищення ефективності вітчизняного агробізнесу (Дем'яненко С. І.).....	74
3.3. Регіональні кластери в системі управлінських інструментів балансування національних економічних інтересів (Пригодюк О. М., Гнеушева Н. В., Сапельнікова Н. Л.).....	83
3.4. Особливості функціонування маркетингових стратегій в умовах діяльності аграрних підприємств (Шашко В. О., Фоміченко І. П., Шмарова А. О.)	88

РОЗДІЛ 4. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

4.1. Діджиталізація обліково-управлінських процесів (Гаркуша С. А.).....	95
4.2. Людський капітал в системі обліку та обліковій політиці (Гуренко Т. О.).....	104
4.3. Переваги та недоліки оренди та емфітевзису (Дерев'янку С. І.).....	112
4.4. Звітність в системі управління підприємством (Довжик О. О.)	118
4.5. Теоретичні та практичні аспекти визнання витрат (втрат) в бухгалтерському обліку та звітності для цілей управління (Костякова А. А.)	134
4.6. Прибуток як економічна категорія та об'єкт бухгалтерського і податкового обліку (Кучеркова С. О.).....	148
4.7. Види вартості при формуванні ціни товарів у публічних закупівлях на основі голландських аукціонів (Поздняков Ю. В., Братішко І. Г., Лапішко М. Л.).....	160
4.8. Облікова політика і внутрішній аудит в системі управління підприємством (Сахно Л. А.)..	174

РОЗДІЛ 1

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

1.1. Теоретичні аспекти циклічності розвитку національної економіки

© Калініченко О. В.

*канд. екон. наук, доц.,**доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна
ORCID ID: 0000-0003-2688-859X*

Характерною ознакою функціонування будь-якої національної економіки ринкового типу є циклічність розвитку на макrorівні. Циклічність – це процес розвитку світової економіки та національних економік як єдиного цілого, що супроводжується чергуванням періодів зростання та спаду рівня економічної активності у різних сферах.

Циклічність характеризується періодичними підйомами та падіннями економічної кон'юнктури. Хвиля піднесення, зі значним обсягом попиту на товари і послуги та великим обсягом пропозиції, змінюється періодом скорочення попиту та господарської діяльності, бізнес-середовище, зазвичай, супроводжується банкрутствами неконкурентоспроможних підприємств.

У періоди підвищення економічної активності відбувається розвиток економіки переважно екстенсивним шляхом, а в періоди зниження економічної активності – початком переважно інтенсивного розвитку [2, с. 208].

Економічні цикли впливають на динаміку основних макроекономічних показників (виробництво, інвестиції, споживання, ціни, безробіття) кожної національної економіки ринкового типу [11, с. 320].

Циклічність – форма прогресивного розвитку. Циклічний розвиток – це прояв самої сутності розвитку виробництва, його природна властивість, спосіб його прогресивного руху [9, с. 78].

Процесам циклічності розвитку національної економіки притаманні такі характеристики:

- форма макроекономічної динаміки;
- невід'ємна складова механізму ринкового саморегулювання національної економіки;
- система циклів різної природи походження і тривалості, які у процесі руху взаємодіють шляхом резонансного взаємовпливу;
- процес, що відображає кумулятивне накопичення знань, національного багатства, економічного та інших видів потенціалу в історичному розвитку суспільства;
- безперервні періодичні рухи, коливання різної амплітуди показників макроекономічної динаміки та неекономічних параметрів, чергування фаз підйомів і спадів, екстенсивного та інтенсивного типів зростання, революційного й еволюційного оновлення господарських систем [6, с. 21].

Класичні підходи до визначення економічного циклу охоплює чотири фази:

1. Економічна криза має такі ознаки: перевиробництво товарів та послуг порівняно з платоспроможним попитом на них; значне скорочення обсягів виробництва; зниження цін; дефіцит вільних грошових коштів, необхідних для платежів; біржовий крах та банкрутство банків, підприємств; зростання рівня безробіття; зниження рівня заробітної плати; зменшення прибутковості підприємств; закриття підприємств; дезорганізація фінансово-кредитної системи країни [5, с. 100].

2. Депресія має такі ознаки: «застій» виробництва; низький рівень цін; зменшення товарообігу; низька відсоткова ставка; ліквідація товарних надлишків, запасів [5, с. 101].

3. Фаза пожвавлення характеризується: розширенням виробництва до рівня докризового періоду; зростанням цін; підвищенням норми прибутку; зростанням зайнятості; пожвавленням торгівлі; посиленням оптимістичних очікувань від розвитку національної економіки [5, с. 101].

4. Фаза піднесення має такі ознаки: перевищення максимального обсягу виробництва докризового рівня; швидке зростання зайнятості; зростання заробітної плати та інших видів доходів; кредитна експансія; штучне стимулювання сукупного попиту, зумовлене очікуванням торговцями зростання цін та їх бажанням купити більше товарів за нижчими цінами; зростання пропозиції, яка з часом перевищує попит і створює умови для нової кризи [5, с. 101].

Сучасні економічні підходи визначають дві фази економічного циклу:

1. Рецесія, яка охоплює кризу та депресію. Рецесія – це фаза економічного циклу, якій властиві падіння виробництва, що знаходиться між найвищою (бум) та найнижчою (дном) його точками, і зниження темпів зростання виробництва. За визначенням Національного бюро економічних досліджень США, рецесія – це період зниження рівня сукупного випуску, доходу, зайнятості, торгівлі, який триває від шести місяців до одного року і характеризується значним падінням у багатьох секторах національної економіки [5, с. 101].

2. Піднесення (розширення), що містить пожвавлення та бум. Піднесення виробництва – фаза, що знаходиться між найнижчою та найвищою точками циклу. Супроводжується істотними змінами у структурі національної економіки, динаміці цін, обсягах виробництва товарів та послуг, продуктивності праці та доходів, нагромадженні та споживанні [5, с. 101].

Парадигма глобалізації світової економічної циклічності базується на історичних моделях економічного та соціального розвитку (циклічно нерівномірний характер, технологічне оновлення, інтелектуалізація та соціалізація, цифровізація), а також нові неекономічні чинники (епідемії, міждержавні політичні конфлікти, гібридні війни, інформаційні та комп'ютерні диверсії, збільшення міграції населення, природні катастрофи, кліматичні аномалії) [14, с. 15 – 24].

За ознакою тривалості виокремлюють кілька типів економічних циклів: (короткі, середні, довгі) [1, с. 394 – 395; 3, с. 31; 4, с. 409; 10, с. 5; 13, с. 24 – 54]:

– аграрні малі цикли терміном до 1 року – сезонні короткострокові коливання в сільському господарстві;

– приватні господарські цикли (1 – 2 роки) – характеризуються коливаннями інвестиційної активності;

– короткострокові цикли Кітчина (3 – 4 років) – пов'язані з рухом товарно-матеріальних запасів;

– середньострокові цикли Жюгляра (7 – 11 років) – характеризуються коливаннями внаслідок фізичного зносу основних виробничих фондів та коливаннями в обсягах інвестицій;

– виробничі цикли Маркса (7 – 12 років) – запроваджено чотирифазну структуру економічного циклу (криза, депресія, пожвавлення, піднесення), визначено матеріальною основою періодичне оновлення основного капіталу;

– цикли Кузнеця (15 – 20 років) – пов'язані із змінами у сфері будівництва та демографічними процесами, зокрема, імміграції;

– цикли Шумпетера (50 – 55 років) – перерозподіл інвестицій між основними галузями національної економіки внаслідок впровадження інновацій;

– довгі хвилі Кондратьєва (40 – 60 років) – структурне оновлення технологічного способу виробництва (вплив науково-технічних революцій) в галузях національної економіки, а також збільшенням інвестицій в інфраструктуру та людський капітал. Виділено три типи хвиль, які мають вплив на економічну кон'юнктуру (короткі – близько 3 років; середні – близько 15 років; довгі – до 60 років);

– цикли Модельські (90 – 122 років) – зміна світового економіко-політичного клімату (глобальне лідерство). Держава може стати глобальним лідером у разі формування політико-стратегічної організації для забезпечення глобального впливу, розвинутої національної економіки, відкритого суспільства та відповідальності щодо вирішення глобальних проблем.

- надвеликі вікові цикли (100 – 120 років) – зміни технологічних укладів;
- цикли Форрестера (200 років) – викликані появою нових видів енергетичних ресурсів, матеріалів та сировини, які призводять до змін у виробництві;
- цикли Тоффлера (1000 – 2000 років) – пов’язані з розвитком цивілізації. Ним виділено в історії розвитку цивілізації три хвилі – аграрну, індустріальну та постіндустріальну.

Зазначимо, що наразі людство наблизилося до так званої «цифрової», «інформаційної» ери розвитку.

Національна економіка в будь-який проміжок часу знаходиться в одній із фаз різних економічних циклів та мають різний вплив. При цьому неможливо передбачити тривалість кожного з них.

Циклічність національної економіки для кожної країни має свої особливості, що обумовлюється змінами, які пов’язані зі зовнішніми та внутрішніми чинниками (рис. 1).

Зовнішні чинники впливають на формування початкової фази циклу, а внутрішні чинники трансформують вказаний фазовий перехід коливань циклу (підйому або спаду) в національній економіці. Значний вплив у виникненні економічних циклів відіграють інновації, інвестиційний та споживчий попит.

Антикризове регулювання національної економіки – це процес цілеспрямованого впливу органів державного управління на упередження, недопущення та мінімізацію негативних наслідків кризових явищ з метою забезпечення сталого економічного розвитку [7, с. 287].

Формування циклічної взаємозалежності у світовій економіці відбувається в розвинених країнах світу, передусім у США, ЄС та Японії. Усі інші країни, як постачальники мінерально-сировинних та трудових ресурсів, та і розвинені країни світу знаходяться під впливом цих коливань.

Особливостями національної економіки України є: технічна та технологічна відсталість в окремих сферах, значний фізичний та моральний знос основних фондів, низький рівень використання виробничих потужностей, висока матеріало-, енерго- та ресурсомісткість, відсутність або низький рівень інноваційної діяльності. Відсутність прогресу в освоєнні та впровадженні новітніх технологій заважають підвищенню конкурентоспроможності промисловості, що спричинилося до глибокої структурної кризи та спаду виробництва. За часи незалежності України найбільш технологічно деградували великі високотехнологічні комплекси (авіабудування, електронна промисловість, радіоелектроніка, верстатобудування, приладобудування тощо), потенціал яких мав би стати підґрунтям економічного розвитку країни [8, с. 97].

Основними причинами економічної кризи у національній економіці України є:

1) руйнація командно-адміністративної системи та складністю процесів формування ринкової системи;

2) неефективні трансформаційні процеси на макро- і мікрорівнях, коли національна економіка формується та паралельно йде процес державотворення;

3) політичний та економічний тиск з боку інших країн;

4) деформація грошово-кредитного ринку, пов’язані з вищою вартістю капіталу на внутрішньому ринку, волатильністю його кон’юнктури, обмеженістю довгострокових ресурсів, інституційною нерозвиненістю інвестиційного середовища [12, с. 4 – 10];

5) залежність від зовнішніх ринків запозичень;

6) російська військова агресія, що триває з 2014 р. по теперішній час.

Отже, розвиток світової економіки призводить до зміни економічних циклів та їх тривалості. Коливання економічної активності оцінюються як одна із умов відновлення та розвитку національної економіки. При цьому внутрішні чинники (людський капітал, інновації, нерівність доходів, заощадження та інвестиції, кредитно-грошова політика, бюджетно-податкова політика, рівень оновлення основного капіталу, забруднення навколишнього середовища), що зумовлюють циклічність, нівелюються більш потужними зовнішніми чинниками (історичні процеси й політичні події, зростання чисельності населення, технічні нововведення, глобальна економічна динаміка, зміни цін на різні види ресурсів і сировини, економічна інтеграція, інтернаціоналізація виробництва, кон’юнктура світових ринків).

Рис. 1. Основні чинники циклічності розвитку національної економіки

Джерело: розроблено автором

1.2. Чинники формування і використання тактичних інструментів економічного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції

© Шпак Н. О.

д-р. екон. наук, проф.,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ORCID ID: 0000-0003-0620-2458

© Ковток Г. І.

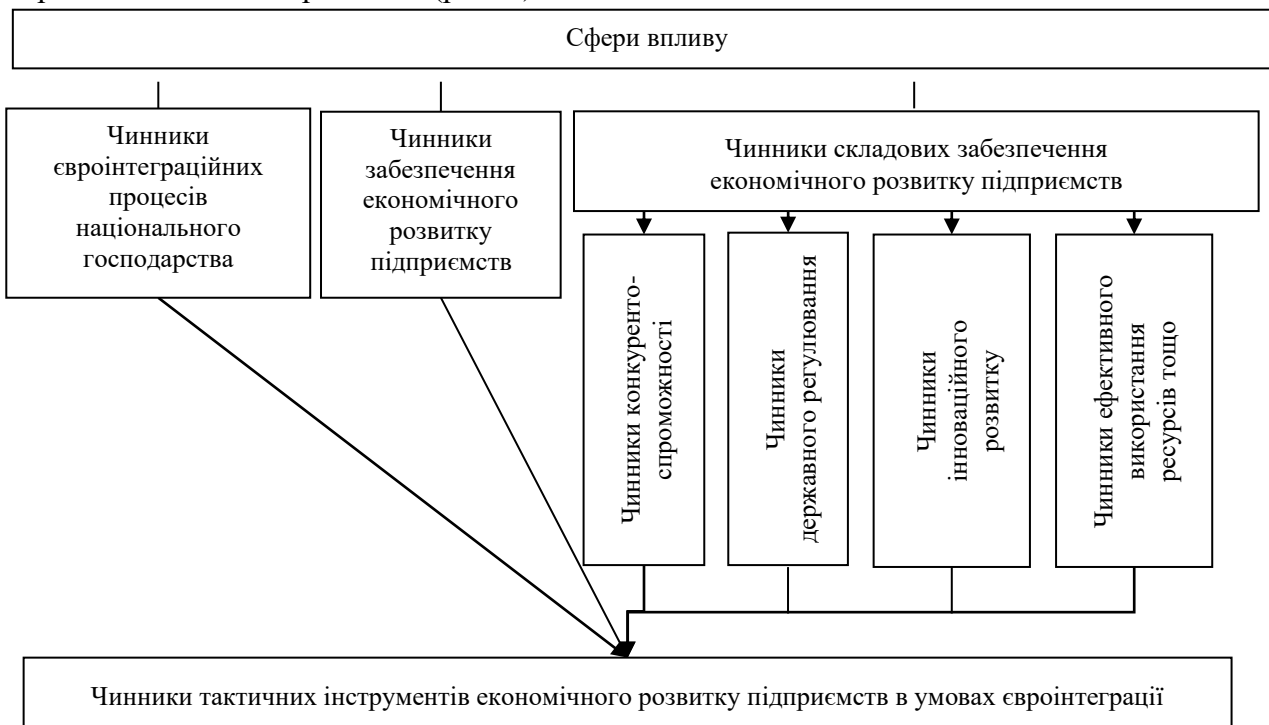
здобувач вищої освіти третього рівня,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

ORCID ID: 0000-0003-0533-9268

Як відомо, чинники – це причина виникнення будь-якого явища, що перебуває у безпосередньому логічному зв'язку із його наслідками. Чинники є рушійними силами, які визначають характер економічних процесів, основні риси операційної діяльності, чим характеризують економічний розвиток підприємства в умовах євроінтеграції. Тим самим, від рівня та умов впливу чинників залежить перебіг процесів та дій на підприємстві із виконання тактичних підходів до реалізації поточних стратегій, досягнення їх очікуваних результатів. Це визначає застосування тактичних інструментів, що призводять до відповідних кількісних та якісних змін на підприємстві та розвитку засобів виробництва і соціально-економічних відносин, підвищення гнучкості, досягнення стану оптимального і ефективного функціонування підприємства тощо.

В умовах євроінтеграції, яка супроводжується структурною передумовою національної економіки, адаптацією до європейських стандартів і суспільних відносин, підвищенням рівня державного управління та дотриманням низки інших умов вступу до ЄС, на підприємство діють також системотворчі фактори економічного розвитку, глобалізації, транскордонного співробітництва, регулювання соціально-економічного зростання. Вони впливають на характер засобів, які обираються і впроваджуються з метою змін у економічній системі підприємства, спрямованих на його розвиток (рис. 1).

Рис. 1. Структурно-логічна модель визначення чинників формування і використання тактичних інструментів економічного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції

Джерело: розроблено авторами

Тож, із метою окреслення чинників, які визначають формування і впливають на перебіг процесів із використання тактичних інструментів економічного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції, розглянемо наведені вище групи факторів. Їх досліджено у працях таких економістів як: Артюхова І. В., Літвіненко Т. О., Родіонов О. В., Лицар І. М., Лимич Ю. В., Лінчевська Н. М., Дзьоба О. Г., Проданова Л. В., Скрипниченко Ю. І., Боднар О. А., Іртищева І. О., Стройко Т. В., Стегней М. І., Шпильова В. О. Малюков В. П. тощо [1 – 20].

Артюхова І. В., Літвіненко Т. О. поділили систему факторів розвитку підприємства на групи: екстенсивні (збільшення кількості ресурсів, засобів та предметів праці, запасів, часу використання засобів праці і ресурсів та усунення їх непродуктивного використання) та інтенсивні фактори (вдосконалення процесу використання ресурсів і предметів праці, їх якісних характеристик, розвиток технологій і організації виробництва, організаційної структури управління тощо) [1, с. 15].

Лицар І. М., Лимич Ю. В. чинники формування інноваційно-інвестиційної політики сталого розвитку поділили на позитивні (сприяють нарощенню потенціалу) та негативні (стримують розвиток) за такими групами: техніко-економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, інформаційно-комунікаційні, правові [7]. Цей підхід використаний Родіоновим О. В. при вивченні зовнішніх чинників впливу на конкурентоспроможність і репутацію підприємства, які узагальнені у групи: державне регулювання економіки, товарні ринки, трудові ресурси, ринкова інфраструктура, соціально політична ситуація. Чинники кожної із груп можуть сприяти розвитку (позитивні чинники) або стримувати його (негативні чинники) [12, с. 156]. Такий підхід авторів вважаємо доцільним лише у короткостроковій перспективі. У довгостроковому періоді часу напрям впливу чинників (позитивний чи негативний) може бути змінений, що впливає на складові їх груп та призводить до їх зміни.

Проданова Л. В. фактори розвитку економічних систем групує залежно від низки істотних ознак: за рівнем значущості (ресурси (потенційні фактори), джерела, рушійні сили, засоби поживлення джерел та активізації рушійних сил); залежно від характеру впливу (екстенсивні, інтенсивні, підсилюючі, послаблюючі); за ступенем впливу (прямого і непрямого впливу); за спрямованістю (зовнішні і внутрішні); залежно від структури економічної системи (фактори розвитку структурних елементів системи, кількісного зростання продуктивних сил, розвитку економічних відносин, вдосконалення господарського механізму); за етапами та цільовими орієнтирами розвитку макроекономічних систем (визначаються у процесі розвитку досліджуваних економічних систем) [11, с. 119].

Боднар О. А. виділяє чотири групи чинників, які впливають на регулювання соціально-економічного розвитку: адміністративно-економічні (демонополізація економіки, приватизація, націоналізація (денаціоналізація), ліцензування, квотування, нормування і стандартизація, регулювання ЗЕД, макроекономічне планування та регулювання); бюджетно-податкові (регулювання процесу формування витрат господарських суб'єктів через норми амортизації, відрахування у різні фонди тощо, система оподаткування, бюджетна політика у сфері надходжень і видатків); кредитно-грошові (регулювання діяльності комерційних банків, операцій на фондовому ринку, контроль грошового обігу та інфляції, валютне регулювання, управління нормами обов'язкових резервів, обліковою ставкою, емісія грошей); цінові, що передбачають встановлення і регулювання цін [3]. Результати досліджень авторів можна використати при визначенні чинників формування і використання тактичних інструментів економічного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції.

Скрипниченко Ю. І. розглядає систему чинників конкурентоспроможності підприємства, до якої на макrorівні віднесено:

1. Правове регулювання держави (підтримка розвитку підприємств, податкова і фінансово-кредитна політика, регулювання продовольчого ринку, митне законодавство і система регулювання ЗЕД, система стандартизації та сертифікації тощо).

2. Ринкові чинники (інфраструктура ринку, властивості попиту).

3. Територіальне розміщення (географічне розташування, природно-кліматичні умови, природні ресурси, міжнародне оточення).

4. Інвестиційні клімат.

5. Рівень інноваційного розвитку (рівень забезпечення науководослідницьких організацій, кадрова база, наявність державних програм розвитку науково-дослідницької діяльності).

6. Соціально-демографічний стан (чисельність населення, рівень зайнятості, рівень життя тощо).

7. Інформаційне забезпечення.

Водночас, на думку Скрипниченко Ю. І., чинниками конкурентоспроможності підприємств на мікрорівні є: ресурси підприємства, конкурентоспроможність товару та чинники, які визначають ефективність функціонування підприємства (логістика, маркетинг, інновації, якість продукції і процесів, інвестиції) [14].

На мікрорівні чинники, які забезпечують розвиток газотранспортних підприємств досліджені Лінчевською Н. М., Дзьобою О. Г. Вони узагальнені у такі групи: природні (інженерно-геологічні, кліматичні, економіко-географічні), техніко-технологічні (технологічний рівень і якість продукції, склад і структура основних засобів, технічний рівень обладнання і виробництва, надійність обладнання тощо), організаційно-економічні (організаційна структура управління підприємства, матеріально-технічне забезпечення, організування праці, спеціалізація виробництва, управління інноваційною діяльністю тощо), соціально-економічні (компетенції персоналу, мотиваційна діяльність, умови праці, безпека життєдіяльності), фінансові (управління фінансовим забезпеченням, фінансовий стан підприємства, ціноутворення, умови кредитування, особливості фінансування інноваційних проєктів тощо), інформаційні (управління інформаційною діяльністю, інформаційне забезпечення процесів та інноваційної діяльності на підприємстві, використання систем підтримки прийняття рішень) [8, с. 52].

Хвостенко О. А. використано системний підхід до формування складових та факторів конкурентного середовища підприємства. У результаті цього розроблена система, що містить такі групи чинників: політичні, наукові, економічні, екологічні, географічні, техніко-технологічні, управлінські, соціально-демографічні [16].

У низці публікацій за проблемою розглядаються чинники економічного зростання регіону, окремих видів економічної діяльності, чинники мезорівня впливу на підприємство тощо. Так, Іртицева І. О., Стройко Т. В., Стегней М. І. факторами сталого розвитку сільських територій вважають людський (навики, знання, уміння тощо), соціальний (соціальні взаємовідносини і соціальна відповідальність), природній (природні ресурси і кліматичні умови), фізичний (матеріальні і нематеріальні активи) і фінансовий капітал [6, с. 308].

У праці Тарадай В. Н. Фактори підвищення ефективності використання ресурсів для розвитку промисловості регіону, узагальнено у напрями: управління витратами і ресурсами; розвиток і удосконалення виробництва; удосконалення системи управління підприємством та всіма видами його діяльності [15].

Шпильова В. О., Малюков В. П. сформували групи факторів впливу на інвестиційну конкурентоспроможність регіону: економіко-географічне положення, природно-екологічні умови, соціально-демографічні обставини, інфраструктура (транспорту і зв'язку, фінансового сектору і торгівлі тощо), економіка (забезпечення енергетичними ресурсами, місткість регіонального ринку, інноваційна діяльність тощо), політико-правові обставини (якість та стабільність законодавства, податкова система, наявність пільг для інвесторів тощо) [19].

На конкурентоспроможність національної економіки як відомо впливає глобалізація, чинники якої визначені у [5]. До них зараховано науково-технічний прогрес, розвиток міжнародної інфраструктури (зокрема у сфері транспорту і зв'язку), поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізація виробництва, гео економічні та геополітичні трансформації, ринкова уніфікація, інтернаціоналізація культурного простору.

Згідно розробленої моделі (рис. 1), при визначенні чинників формування і використання тактичних інструментів економічного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції слід урахувати результати наукових досліджень Цюпи І.З., Шевченко В., Барановського Ф., Макаренко Н. Ю., Ніколаєва А., Руденко Л. Г., Лісовського С. А., Маруняк Є. О., Яценко О. М., Казанчук І. Д. тощо, які стосуються чинників євроінтеграції, фінансової інтеграції у європейській зоні, транскордонного співробітництва тощо.

У праці [17] виділено такі групи чинників активізації транскордонного співробітництва України з сусідніми державами: режим перетину кордону, складність візових процедур, нормативно-правове забезпечення, економічна політика, громадська активність населення, ефективність діяльності євро регіонів, компетентність представників влади.

Шевченко В. у статті «Глобальний та європейський аспекти фінансової інтеграції: фактори та результати» сформовано групи чинників міжнародної фінансової інтеграції у глобальному та європейському аспекті:

1) глобальні: темпи зростання глобальної економіки, динаміка світових товарних ринків та обумовлені цим коливання попиту, фінансова ліквідність, стан міжнародної фінансової системи, інфляція та курси основних валют, міжнародні фінансові кризи та інші;

2) ресурсні: зростання обсягів фінансової ліквідності на міжнародних фінансових ринках, обсяги та структура офіційних резервів та заощаджень приватного сектору, обсяги та структура фінансових активів;

3) попиту: зростання обсягу та диверсифікація структури попиту на зовнішні фінансові ресурси, арбітражна вартість та трансакційні витрати на зовнішні залучення;

4) структурні: випереджаюче зростання обсягів міжнародної ліквідності та мобільності капіталу в порівнянні з світовим ВВП та міжнародною торгівлею, зміна регіональної структури міжнародного руху капіталу, зміна структури міжнародних фінансових ринків, присутність іноземного капіталу на національних фінансових ринках, посилення конкуренції на фінансових ринках між національними та міжнародними фінансовими інститутами;

5) інституційно-регуляторні: лібералізація національних фінансових ринків, гармонізація національного регулювання фінансових ринків з міжнародними нормами, створення зон вільного руху капіталу та фінансової інтеграції переважно в рамках регіональних інтеграційних об'єднань (Євросоюз, НАФТА та інші), розвиток міжнародних та регіональних платіжних систем;

6) валютні: зміни валютної структури міжнародних фінансових інструментів та офіційних резервів, тенденції валютних курсів, створення валютних союзів;

7) інформаційні та інноваційні: розвиток міжнародних систем електронних фінансових трансакцій, розвиток та міжнародне поширення фінансових інновацій, поширення глобальних та трансграничних за природою фінансових інструментів (глобальні депозитарні розписки, єврооблігації та інші) [18].

Барановський Ф. вказує на політичні (зміцнення демократичної політичної системи та її інститутів, модернізація правового поля і забезпечення прозорості національного законодавства, поглиблення культури демократії і повага до прав людини) і соціально-економічні (використання переваг інтегрованої господарської системи, заснованої на єдиному внутрішньому ринку і єдиній валюті, а також використання фінансових ресурсів структурних фондів і Європейського інвестиційного банку) чинники євроінтеграції України [2].

Макаренко Н. Ю. досліджує суспільно-політичні чинники євроінтеграції, що є правовими основами галузі етнополітики, в сфері захисту прав національних меншин як одного з найважливіших чинників її державної незалежності, політичної стабільності та економічного розвитку [9].

Ніколаєва А. виділяє негативні чинники євроінтеграційних процесів: перевантаженість ЄС (зі збільшенням кількості членів зменшується ефективність діяльності ЄС, утруднюється процес прийняття управлінських рішень), валютний чинник (запровадження єдиної валюти євро). Також автором наведено зовнішній чинник, який негативно впливає на перебіг євроінтеграційних процесів в Україні – посилення євроскептичних настроїв у деяких країнах євросони [10].

Руденко Л. Г., Лісовський С. А., Маруняк Є. О. також розглядають чинники позитивного і негативного впливу на шляху євроінтеграції, які вони назвали викликами і загрозами просторового розвитку України [13]. Як позитивні чинники євроінтеграції авторами вказано: вигідне географічне положення; родючі землі; сприятливі кліматичні умови; розташування в межах 4 природних зон та 2 гірських регіонів, що зумовлює розвиток агровиробництва і інших видів економічної діяльності; запаси ресурсів, які сприяють розвитку окремих видів промисловості; високий рівень освіченості населення та розвиток наукової сфери; розвинена транспортна, технічна і соціальна інфраструктура тощо. Водночас негативними чинниками євроінтеграції визначено: розшарування населення та соціальну нерівність; низький рівень оплати праці та зростання безробіття і соціальну напруженість; негативну тенденцію зменшення чисельності населення, його старіння та міграцію за межі держави; недостатній рівень фінансування і розвитку наукової сфери; високу зношеність основних фондів, технічної й транспортної інфраструктури, застарілість технологічних рішень і процесів за різними видами економічної діяльності; неефективну галузеву структуру промислового виробництва; високу енерго- і водоемність та імпортозалежність національного господарства; низький рівень економічних показників національної економіки (зокрема, ВВП на одну особу); високий рівень корупції; порушення природних екологічних властивостей компонентів природи; інертність дій управлінських структур.

Яценко О. М. виокремив позитивні і негативні, а також зовнішні та внутрішні чинники євроінтеграції аграрного сектора у глобальне економічне середовище. Як зовнішні чинники автором виділено політичні, економічні, соціальні та екологічні, а внутрішні автором не деталізовано. Проте ці групи використані при визначенні складових чинників, що стримують процес євроінтеграції аграрної економіки в міжнародне конкурентне середовище (невідповідність міжнародним стандартам якості і безпеки, дисбаланс в ціноутворенні, низький рівень соціального захисту тощо) [20].

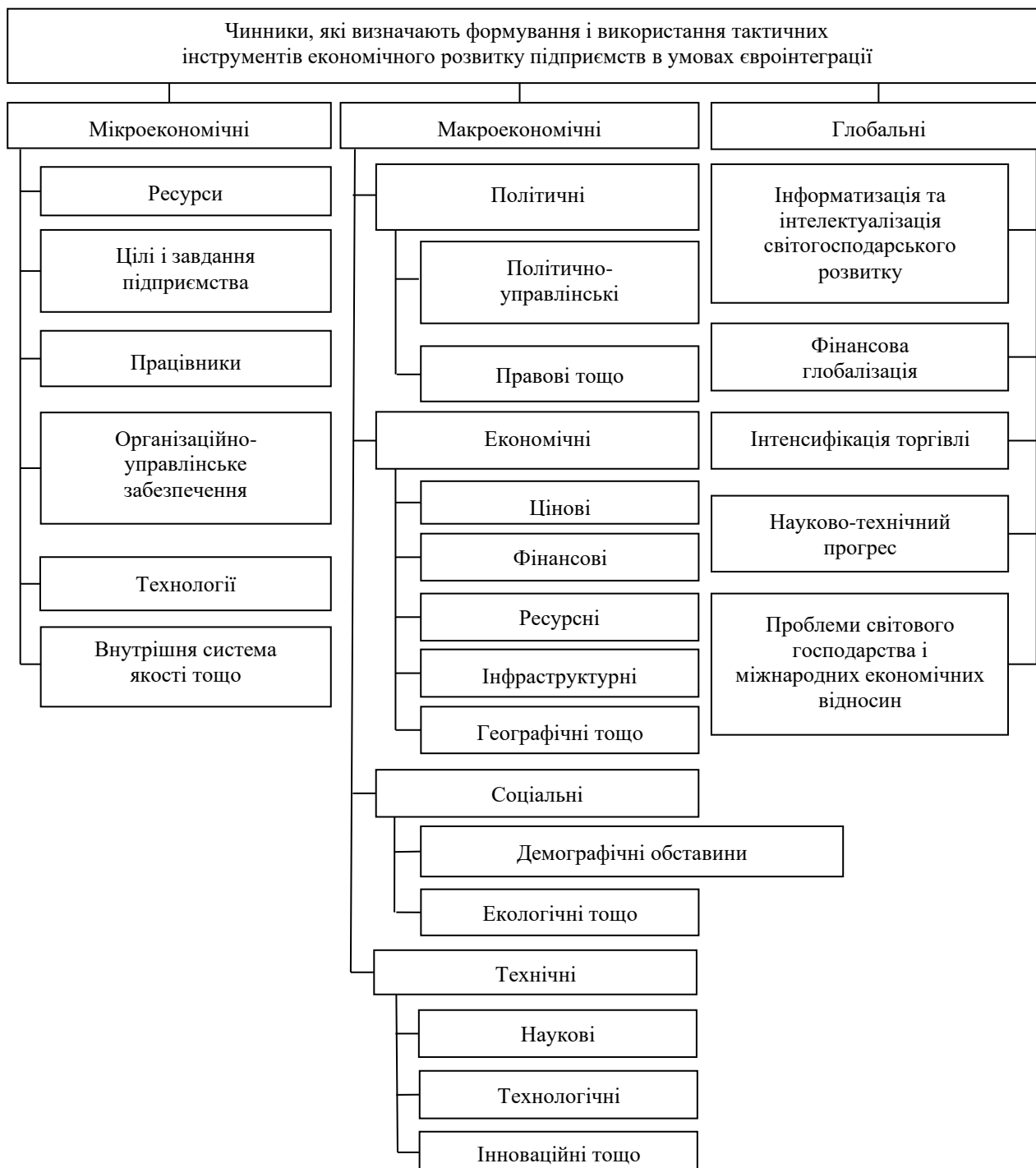
Казанчук І. Д. до чинників євроінтеграційних процесів відносить: оновлення державного механізму міжнародного співробітництва, адаптацію законодавства України до європейського законодавства і удосконалення адміністративно-правових засад співпраці, вироблення єдиної стратегії дій державних органів усіх європейських країн шляхом визначення ефективних організаційно-правових форм природоохоронної діяльності [6]. Зазначимо, що визначене вище більше тяжіє до заходів із впровадження євроінтеграційних процесів, а ніж до чинників їх забезпечення.

На підставі аналізування літературних джерел та вивчення практики євроінтеграційних процесів у національній економіці, до чинників формування і використання тактичних інструментів економічного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції зарахуємо такі групи: чинники мікрорівня, чинники макрорівня, глобальні чинники (рис. 2).

Мікроекономічні чинники діють на рівні підприємства та визначають діяльність із застосування тактичних інструментів економічного розвитку за рахунок: цілей і завдань, ресурсів, працівників підприємства, організаційно-управлінського забезпечення його діяльності, технології, внутрішньої системи управління якістю тощо

Макроекономічні чинники тактичних інструментів економічного розвитку в умовах євроінтеграції сформовані нами відповідно до найпоширенішого у науковій літературі підходу до оцінки впливу зовнішнього середовища діяльності підприємства – PEST-аналізу. Як відомо, він передбачає оцінювання політичних, економічних, соціальних та технологічних чинників. До політичних чинників віднесемо політичну ситуацію в країні, її правову систему, що виражається у дії чинного законодавства, податковій системі, захисті прав інвесторів тощо та діяльність інституцій державного управління (управлінський чинник). Економічні чинники формуються за рахунок: ресурсного забезпечення діяльності підприємств, наявності інфраструктури (транспорту, зв'язку, фінансового сектору і торгівлі тощо), властивостей географічного положення, що визначає міжнародне оточення, геополітичне становище тощо, процесів ціноутворення та дії фінансового чинника (управління фінансовим забезпеченням, відкритість фінансових ринків, умови кредитування, іноземне фінансування тощо).

Соціальний чинник характеризує демографічні обставини, екологічну політику держави, соціальне забезпечення населення тощо. Дія технологічного чинника виражається за рахунок діяльності дослідницьких центрів, наукових установ, розвитку технологій та модернізації економічної системи на інноваційній основі.

Рис. 2. Чинники, які визначають формування і використання тактичних інструментів економічного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції

Джерело: розроблено авторами

Глобальні чинники діють на світовому рівні та активізують діяльність із формування і використання тактичних інструментів економічного розвитку підприємств та євроінтеграційні процеси внаслідок: інформатизації та інтелектуалізації світогосподарського розвитку, фінансової глобалізації, інтенсифікації світової торгівлі, науково-технічного прогресу, наявності глобальних проблем світового господарства та міжнародних економічних відносин та діяльності із їх вирішення.

Отже, чинники формування і використання тактичних інструментів економічного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції розглянуто як рушійні сили, які визначають характер економічних процесів, основні риси операційної діяльності, чим характеризують економічний розвиток підприємства в умовах євроінтеграції. Їх узагальнено у три групи: чинники мікрорівня (цілі і завдання, ресурси, працівники підприємства, організаційно-управлінське забезпечення його діяльності, технології, внутрішня системи управління якістю тощо), чинники макрорівня (політичні, економічні, соціальні та технологічні чинники), глобальні чинники (інформатизація та інтелектуалізація світогосподарського розвитку, фінансова глобалізація, інтенсифікація світової торгівлі, науково-технічний прогрес, наявність глобальних проблем світового господарства та міжнародних економічних відносин тощо).

1.3. Інфляційна складова у різних типах ринкових структурах

© Литвиненко А. В.

канд. екон. наук, доц.,

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,

м. Харків, Україна

ORCID ID: 0000-0001-5973-5173

Зростання загального рівня цін, знецінення грошей в масштабах національного господарства є однією з причин позитивної динаміки відносних цін, нерівномірність їх зростання, що порушує цінові пропорції. Інфляційні процеси по-різному протікають на різних ринках, і, саме нерівномірне зростання цін по галузях і видах виробництва безперервно відтворює імпульси їх гонки, що продовжується.

Інфляція, є проявом макроекономічної нестабільності, віддзеркаленням диспропорцій суспільного господарства, може обумовлюватися порушенням співвідношень усередині економічної системи на різних рівнях: по секторах, сферах, галузях, регіонам і тощо [1, с. 98].

Звернення уваги до особливостей формування інфляції в різних ринкових структурах викликано необхідністю пошуку зв'язку між підвищенням загального рівня цін і рухом відносних цін на окремих ділянках національної економіки.

Порушення досконалості конкуренції дає можливість виробникові створювати істотний розрив між вартістю і ціною вироблених благ. Чим вище міра недосконалості, тим більшим може бути цей розрив, досягаючи максимуму в умовах чистої монополії.

Проте, і досконала конкуренція, і монополія, як відзначав В. Ойкен, конструюючись як деякі ідеальні поняття, «не є реальними, а реальна дійсність знаходиться десь між ними» [6, с. 154].

Це зумовлює необхідність глибшого розгляду ринкових умов, в своїй сукупності тих, що створюють структури, або форми ринку. У широкому сенсі структура розуміється як «розташування частин цілого або будова цілого в його частинах».

Структура в такому баченні відображає не лише всі елементи, частини, але і всі зв'язки між ними, що забезпечують певну стійкість, цілісність системи. Врахувати всі складові і різноманіття зв'язків між ними навряд чи представляється можливим, тому економісти оперують поняттям «Ринкові структури» – економічні моделі, що спрощено описують дійсність. Основними параметрами такої моделі є: число виробників (продавців), число споживачів (покупців), тип продукту, можливості входу (виходу) в галузь, здатність окремих учасників ринку впливати на ціну, доступність інформації.

Теоретичні основи цього напрямку досліджень заклали ще класики економічної думки. Виходячи з того, що ринок складається з поєднання попиту і пропозиції, В. Ойкен в 1947 р. виділив в їх комбінаціях окремі форми ринку. У його інтерпретації слід розглядати 25 таких форм «оскільки можна виявити п'ять форм пропозиції: конкуренцію, часткову олігополію, олігополію, часткову монополію і монополію, так само як і п'ять аналогічних форм попиту» [2, с. 5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел до розділу 1.

Підрозділи 1.1.

1. Гальчинський А. С., Єщенко П. С., Палкін Ю. І. Основи економічних знань: навч. посіб. Київ : Вища шк., 2002. 543 с.
2. Жаворонок А. В. Теоретичні засади економічних хвиль та циклів розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 32. С. 207 – 2013.
3. Жаворонок А. В. Теоретичні основи дослідження класифікації економічних циклів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 4(28). С. 26 – 34.
4. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Макроекономіка. Практикум: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 656 с.
5. Кітц Р. Р. Циклічні закономірності розвитку макроекономічних систем. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. Т. 30. № 1. С. 99 – 103.
6. Олешко А. А. Дослідження циклічності як об'єктивної умови розвитку національної економіки. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2012. Вип. 2 (57). С. 21 – 28.
7. Олешко А. А. Антикризисне регулювання національної економіки: теорія і практика: монографія. Національний університет ДПС України. Ірпінь: Видавництво НУДПСУ, 2012. 350 с.
8. Пирог О. В. Адаптація структури національної економіки України до вимог постіндустріального суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 698. С. 93 – 103. URL: ena.lpnu.ua/items/e6c1db5c-1a57-492c-b6d7-cc5d5e671eb0.
9. Усик Ю. О. Циклічність розвитку економіки – виклики для України. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ». 2012. Т. 3. Вип. 2 (12). С. 78 – 84.
10. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку : дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / [пер. з англ. В. Старка]. Київ : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2011. 242 с.
11. Siegis R., Nakciunaite E., Mikalauskiene A. Dependence between Labour Market and Economic Cycles. *Inzinerine Ekonomika Engineering Economics*. 2013. Vol. 24. P. 320 – 330.
12. Kalinichenko O. V., Lesyuk V. S. Assessment of the Financial Security Level of Ukraine. *Science and Innovation*. 2021. Vol. 17. № 6. P. 3 – 12.
13. Modelski G. World system evolution. World-system history: the social science of long-term change. L. : Routledge, 2000. P. 24 – 54.
14. Shvydanenko O. A New Globalization Paradigm: World Unity or Alternatives for Development? *The International Economic Policy*. 2005. № 2(3). P. 5 – 29. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/242463036_A_New_Globalization_Paradigm_World_Unity_or_Alternatives_for_Development.

Підрозділи 1.2.

1. Артюхова І. В., Літвіненко Т. О. Системоутворюючі чинники розвитку підприємства. *Проблеми матеріальної культури. Серія – Економічні науки*. 2011. № 60. С. 15 – 17.
2. Барановський Ф. Чинники та мотиви європейської інтеграції України. *Політичний менеджмент*. 2007. № 6. С. 115 – 124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2007_6_14.
3. Боднар О. А. Умови і чинники регулювання соціально-економічного розвитку. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2014. Вип. 11(2). С. 52 – 58. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2014_11\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2014_11(2)_10).
4. Іртищева І. О., Строймо Т. В., Гросицька О. Є., Стегней М. І. Вплив глобалізації на рівень конкурентоспроможності національної економіки: фактори, механізми, інструменти. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2013. № 4. С. 34 – 45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2013_4_7.
5. Іртищева І. О., Строймо Т. В., Стегней М. І. Фактори та особливості екологічно сталого розвитку сільських територій в умовах глобальних викликів. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 1. С. 302 – 310. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_1_37.
6. Казанчук І. Д. Аналіз основних чинників формування та покращення інституту міжнародного співробітництва України та країн – членів ЄС у галузі охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки. *Право і Безпека*. 2012. № 1. С. 147 – 151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_1_33.
7. Лицур І. М., Лимич Ю. В. Чинники формування інноваційно-інвестиційної політики сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2013. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_9_6.
8. Лінчевська Н. М., Дзьоба О. Г. Аналіз чинників та організаційно-економічних інструментів забезпечення інноваційного розвитку газотранспортних підприємств. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2014. № 1. С. 47 – 54.
9. Макаренко Н. Ю. Особливості суспільно-політичних чинників євроінтеграції (в сфері захисту прав національних меншин). *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2006. Вип. 25. С. 73 – 80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2006_25_10.

Наукове видання

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

Колективна монографія

Надруковано у ПП «Астроя»
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія ДК № 5599 від 19.09.2017 р.
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б, кв. 4
Підписано до друку 07.02.2023 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура ШРИФТ.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 19,79
Наклад 500 шт. Замовлення 2023-140

Видавництво ПП «Астроя»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694
E-mail: astraya.pl.ua@gmail.com, веб-сайт: astraya.pl.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5599 від 19.09.2017 р.

Друк ПП «Астроя»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694
Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР
14.12.1999 р. № 1 588 120 0000 010089